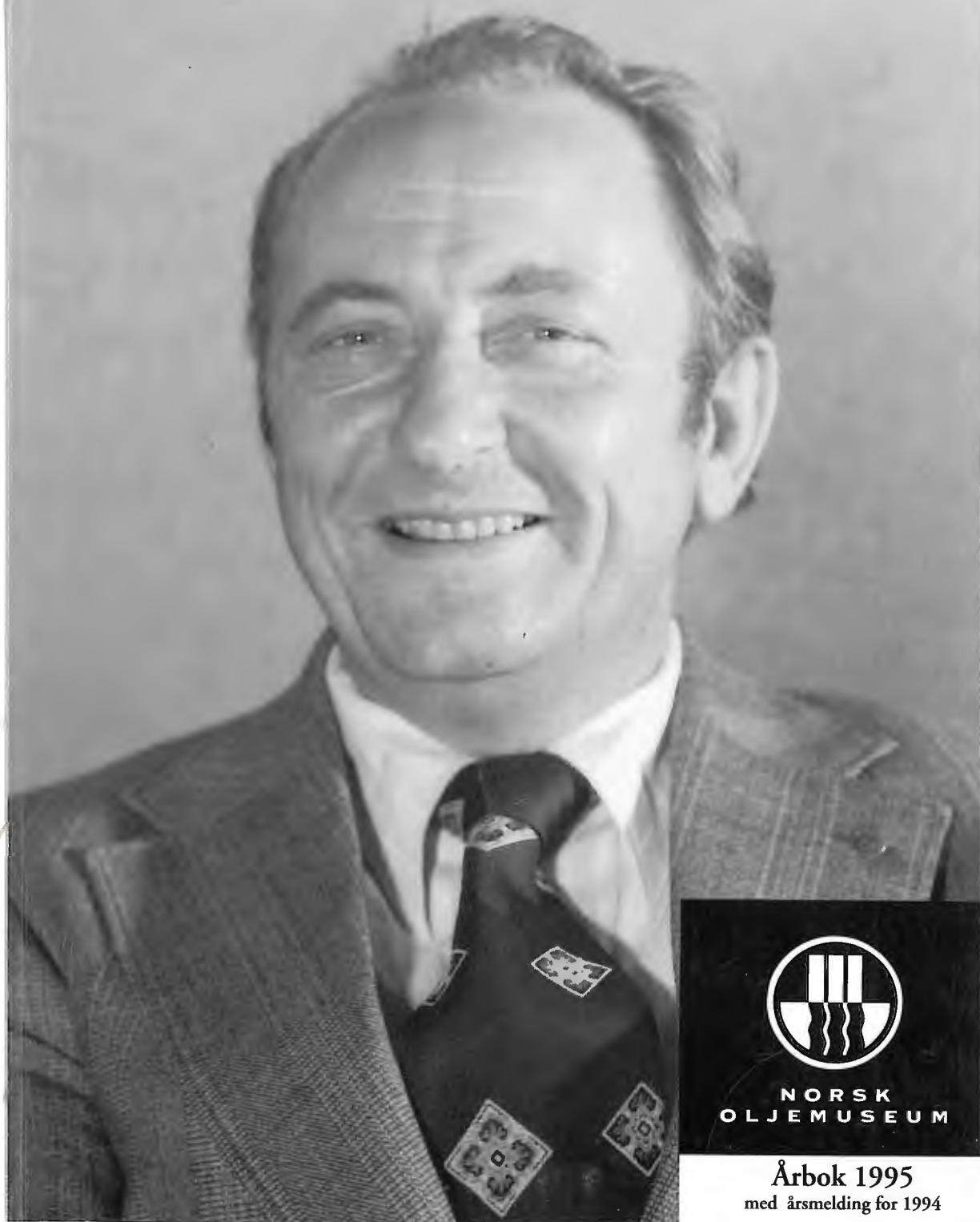
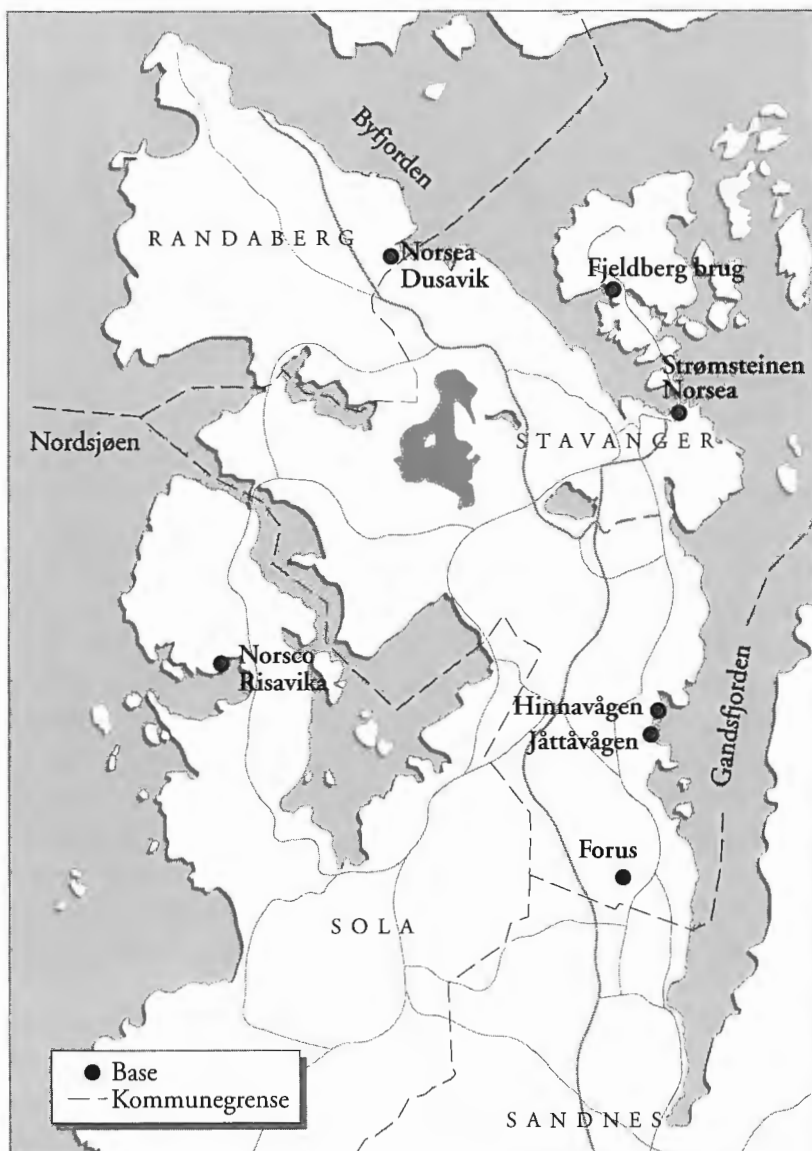

Årbok 1995

NORSK
OLJEMUSEUM

Årbok 1995
med årsmelding for 1994

Grafikk: Ellen Jepson

Kristin Øye Gjerde

ETABLERING AV OLJEVIRKSOMHET I STAV- ANGER I LETEFASEN 1965-1970*

«En rekke utenlandske selskaper har i det forløpne år fått konsesjon til å drive boring etter olje og naturgass i Nordsjøen og noen av dem har valgt Stavanger som base. Denne virksomhet, vil i den tid den pågår, bringe atskillig ny virksomhet til distriktet. Skulle man treffe uvanlige forekomster av olje eller naturgass utenfor kysten, vil dette kunne reise perspektiver av ganske stor rekkevidde for dette distriktet,» sto det i arbeidskontoret for Stavangers årsberetning for 1965. På dette tidspunkt var det ingen selvfølge at det fantes olje i Nordsjøbassenget, og følgelig var det høyst usikkert om det skulle bli noen oljeetableringer i Stavanger. At Stavanger innen få år skulle bli Norges «oljehovedstad» var det ingen som hadde tenkt på.

Det man kunne slå fast med sikkerhet i 1965 var at Stavangers næringsliv var i tilbakegang. Byen som på grunn av sin geografiske lokalisering alltid hadde vært utadvendt og knyttet til havet både gjennom skipsfart, fiske og næringsmiddelindustri, hadde på begynnelsen av 1960-årene en foreldet næringsstruktur og svak økonomi. Det faktum at Stavanger var den største byen i Rogaland, Norges fjerde største industrifylke, gjorde ikke byen til noen økonomisk motor i fylket. Tvert i mot merket Stavangers tilbakegang seg ut i forhold til fylkets positive utvikling forøvrig.

Industrien i Rogaland har tradisjonelt vært sterkt knyttet til den lokale råstoff- og energitilgang.¹ Som eksempler kan nevnes: sild og brisling til hermetikkindustrien, jordbruksvarer til næringsmiddelindustrien, leire til teglverk, ull og elektrisk kraft til ullvareindustri, elektrisk kraft til den elektrometallurgiske industri og så videre. Andre hovednæringer som jordbruk, fiske og sjøfart, samt basisindustrier som hermetikk- og skipsbyggingindustri har hatt ulike behov som har gitt opphav til ny

* Artikkelen er et utdrag av upublisert hovedoppgave ved Universitetet i Bergen våren 1993:
Stavanger som oljeby. Stavanger Kommunes «oljepolitikk» 1965 - 1980-

industri. For eksempel ga hermetikkindustrien grunnlag for bedrifter innen jern- og metall og grafisk industri.

Kilde: Nødland og Harstad, 1983

Grafikk: Ellen Jepson

Det meste av industrien i Rogaland var bygd opp på Nord-Jæren i byene og deres nærmeste omegn. Stavanger-Sandnesområdet var et av landets mest betydelige industristrøk. På tross av dette viser statistikken at i perioden 1955-1965, tiåret før oljevirkosmheten ble etablert i Rogaland, hadde fylket en noe svakere sysselelingsvekst innen rubrikken «bergverk og industri» enn landet totalt. På landsbasis var veksten på 7,3 pro-

sent. For Rogalands vedkommende viste antall sysselsatte innen disse næringene en vekst på 2,8 prosent. Deler av Rogalandsindustrien kunne vise til en positiv utvikling, innen andre områder var det tilbakegang.² Grunnen til at Rogalandsindustrien for perioden sett under ett, hadde en noe svakere sysselsettingsutvikling enn landet totalt skyldtes ikke minst tilbakegangen innen fiske-hermetikkindustrien. Cirka halvparten av landets produksjon av fiskehermetikk lå i Rogaland. Næringen ble hardt rammet da råstofftilgangen avtok på grunn av overbeskatning. En kraftig strukturrasjonalisering ble gjennomført i bransjen. I årene 1955-1960 ble sysselsettingen i denne næringen om lag halvert. Se figur.

Stavanger, selve hermetikkbyen, ble særlig hardt rammet. Stavangers industrisysselsetting ble redusert med nesten 1500 mellom 1953 og 1963. I de fleste omegnskommunene økte likevel sysselsettingen. De satset på andre produkter. Innen maskinindustrien var det en voldsom vekst. Landbruksredskapsfabrikkene hadde en sterk ekspansjon og et økende eksportvolum. Også når det gjaldt produksjon av skip og sykler, var det en høy sysselsettingsvekst i denne tiårsperioden. Oppsvinget i skipsindustrien skjedde for det meste etter 1960. For Rosenberg Mek. Verksted i Stavanger skjedde det rykkvis. Rundt 1955 hadde verkstedet 1100 ansatte. Toppen ble nådd i 1961-1962 med 1350 ansatte, for siden å flate ut til noe over 1200 ansatte fram til 1969.³

Sysselsettingsveksten var altså sterkest på Jæren utenom Stavanger, mens resten av fylket fikk en viss sysselsettingsreduksjon i perioden. Unntaket var anleggsarbeid på Alnor på Karmøy, men det var midlertidige arbeidsplasser.⁴ Stavanger kommune alene hadde en tilbakegang i industrisysselsettingen på 11 prosent fra 1960 til 1969. Situasjonen var preget av stagnasjon både i forhold til de nasjonale utviklingstendenser og i forhold til utviklingen i Rogaland forøvrig. Sandnes hadde i samme periode en stabil industrisysselsetting. Jæren utenom Stavanger kunne vise til en fremgang på 26 prosent og for Sør-Jæren var fremgangen på hele 66 prosent. Det økonomiske tyngdepunktet i fylket så dermed ut til å bevege seg bort fra Stavanger.⁵

	1960	1969	Endring i %
Stavanger:	10331	9210	- 11 %
Jæren ekskl. Stavanger:	7688	9684	+ 26 %
Sør-Jæren:	2369	3933	+ 66 %
Sandnes:	4888	4859	0 %

Tabell 1. Industrisysselsetting 1960 - 1969:

Kilde: Næringsrådets arkiv mappe 26.

Heller ikke på inntektssiden viste statistikken oppløftende tall for Stavanger. For perioden 1961-1964 var den gjennomsnittlige inntekt pr. innbygger i Stavanger på 78,2 prosent av gjennomsnittsinntekten pr. innbygger i landets byer. Av landets 22 større byer med over 10 000 innbyggere lå Stavanger på 18. plass når det gjaldt inntekt. I 1965 hadde Stavanger klatret opp på 17. plass.

Kommunens ledelse var fullt på det rene med Stavangers stilling. Ordfører Arne Rettedal la fram sine tanker om hvordan den negative utviklingen kunne snus på et møte i Stavanger Høyre 1. februar 1966. Den lave gjennomsnittsinntekt pr. innbygger sammen med at bare ni prosent av byens befolkning var yrkesaktive, gjorde at byen var i tilbakegang, mente han. Som årsaker til dette pekte han på kapitalmangel og mangel på kvalifisert arbeidskraft. En ulempe var at det innen kommunen ikke sto klare tomter for industri, samt at mange bedrifter måtte holde til i gamle og uhensiktsmessige lokaler. Kort sagt, byen hadde ikke et tilstrekkelig vekstkraftig næringsliv. Tiltak kommunen kunne bidra med for å forbedre situasjonen, var å legge tomter til rette for industri og boligbygging. Forus-området ble pekt på som den eneste mulighet for Stavanger til å skaffe seg industriarealer. Kommunikasjonene var det også nødvendig å satse på i samarbeid med fylkeskommunen og staten. Utbyggingen av havneområdet var i god gjenge, og en motorvei ville være selve livsnerven for å holde kontakten sørover, mente Rettedal.⁶ Oljeletingen var på dette tidspunkt knapt begynt, og oljen ble heller ikke nevnt som en mulighet å satse på i dette foredraget.

Rittedal skrev i et brev fra 1973 om denne tiden:

*«Fra industrien selv, fra handelsbedrifter og fra fagorganisasjonenes side lå det et samlet krav om at byens myndigheter på alle områder skulle utvise aktivitet for å tiltrekke seg flere arbeidsplasser og gi bestående virksomheter muligheter til ekspansjon både med hensyn til tomter og med hensyn til markeder, i den utstrekning myndighetene kunne innvirke på dette.»*⁷ Stavangers fremste mål var å skaffe flere arbeidsplasser. På den måten kunne byen få ta del i velstandsutviklingen og veksten i Norge på 1960-tallet. Svært få i Stavanger reflekterte på dette tidspunkt over hva oljeletingen kunne bringe. Men enkeltpersoner innen politikk og næringsliv var åpne for å prøve de muligheter som bød seg.

Oljen en ny mulighet?

Det store gassfunnet i Groningen i 1959, og fortsettelsen av de interessante geologiske strukturene nordover i Nordsjøen, førte til at en del av de større oljeselskapene ønsket å undersøke mulighetene for å finne olje og gass i Nordsjøbassenget.⁸ I 1963 slo den norske stat ved kongelig resolusjon av 31. mai, fast at den hadde eiendomsretten til de lovende områdene i Nordsjøen. Deretter fikk interesserte selskaper tillatelse til å utføre geologiske undersøkelser på den norske delen av kontinentalsokkelen.⁹

Shell og Esso var de mest aktive selskapene når det gjaldt å gjøre seismiske undersøkelser på norsk sokkel, og de samarbeidet på dette feltet. Phillips fulgte tett etter. Selskaper som Texaco, Gulf og Petronord-gruppen var også med.¹⁰

Den første følingen Stavanger-området fikk med denne virksomheten var i 1963. Da kom en henvendelse til Hetland kommune, om å få leie et areal på Langøya.¹¹ Phillips Petroleum Company ønsket å bruke området som lagringsplass for eksplosiver til seismiske undersøkelser.¹² Stavanger ble dessuten ofte benyttet som anløpshavn for seismikkskip. Her ble det lastet sprengstoff, proviant og annet nødvendig utstyr.¹³

Den 17. august 1965 gav industridepartementet konsesjon til oljeleting til i alt ni industrigrupper på norsk sektor. De uten-

landske selskapene dominerte. Norske interesser var svært beskjedent til stede.

Blant de store utenlandske oljeselskapene var «De syv søstre» representert ved Esso, Shell og Gulf foruten Caltex-gruppen som besto av Texaco og Chevron. Selskaper som disse eide store deler av oljereservene i verden og satt på mange måter med bukten og begge endene når det gjaldt verdens oljehandel. De bestemte hvor mye olje som skulle utvinnes og hvor, hva den skulle koste og på hvilket marked den skulle selges. De hadde kontroll med transport, raffinering og salg av produktene over hele den industrialiserte verden.¹⁴ Til samme gruppe kunne også regnes det «uavhengige» amerikanske selskapet Phillips, belgiske Fina og italienske Agip som tilsammen dannet Phillips-gruppen. Alle disse selskapene fikk blokker høyt oppe på sine prioriteringslister i første tildelingsrunde.

Den andre gruppen besto av de to «uavhengige» gruppene som hadde norsk deltagelse. Norsk Hydro deltok i Petronord-gruppen sammen med flere franske selskaper, blant annet Elf. Noco gikk sammen med de amerikanske selskapene Amoco og Amerada Hess, og dannet Amoco-Noco-gruppen.¹⁵ De norske selskapene var representert med nokså beskjedne andeler i 22 av de 81 blokkene som ble delt ut i første konsesjonsrunde.

De fleste av oljeselskapene hadde kontorer i Norge i siste halvdel av 1965. Kontorene befant seg i Oslo da det var viktig for selskapene å ha god kontakt med statlige myndigheter.¹⁶ Etter hvert ble det behov for kontorer nær leteområdene i Nordsjøen. Men hvor skulle de etablere seg? Norske myndigheter krevde at leteboringen skulle foregå fra forsyningsbaser i Norge, men stilte ikke noe nærmere krav til lokalisering.¹⁷

Stavanger kommunes politiske beredskap i 1965

Kommunesammenslåing med hensikt å skape mer rasjonelle enheter var en politisk prosess som skjedde landet rundt i 1960-årene. Stavanger var en trangbodd kommune før 1965. Bykommunen trengte bedre alburom for å kunne legge tilrette industriarealer og tomter til boligbygging, og gikk derfor inn for å slå seg sammen med nabokommunene Madla og Hetland. De nye kommunegrensene ble gjort gjeldende fra 1. januar 1965.

I første omgang gav dette det «nye» Stavanger bedre bemanning. I sammenslåingsprosessen ble det lagt vekt på å unngå oppsigelser av kommunalt ansatte. Den kommunale organisasjon for «stor-Stavanger» ble derfor totalt sett større med flere ansatte, altså en økt kapasitet. Personalet hadde fra før god erfaring i å behandle kommunale saker og kunne derfor ta seg av en økende saksmengde, om det måtte komme.¹⁸

Finansrådmannen var sentral i den kommunale administrasjon. Han var sammen med sitt kontor premissleverandør til finansutvalget.¹⁹ Finansutvalget, som var det tyngste politiske utvalget, fungerte som et innstillende organ overfor formannskapet og utvalget for det kommunale ingeniørvesen, senere kalt teknisk utvalg.²⁰

Ved valget i 1965 overtok et borgerlig flertall ledelsen i Stavanger. Arbeiderpartiet som hadde hatt styringen meste parten av tiden etter 1945, fikk avløsning.²¹ Høyre var det dominerende borgerlige partiet. Arne Rettedal fra tidligere Madla kommune ble valgt til ordfører. I perioden 1967 til 1971 fikk Arbeiderpartiet støttet av SF igjen flertall i bystyret, med en representant i overvekt. Leif Larsen fra Arbeiderpartiet var ordfører i den perioden.²²

Selv om Arbeiderpartiet og Høyre skiftet på å inneha ordførervervet skiftet ikke politikken i tilsvarende grad. Lokalpolitikken i Stavanger i perioden 1965 til 1971 var i stor grad preget av enighet på tvers av de politiske partier. Grunnlaget var lagt gjennom det samarbeidet som oppstod i forbindelse med forberedelsene til kommunesammenslutningen før 1965. Ordførerne i de tre sammenslutningskommunene tilhørte de tre største partiene i det nye Stavanger bystyre: Jan Johnsen (Stavanger) fra Arbeiderpartiet, Arne Rettedal (Madla) fra Høyre og Per Barkved (Hetland) fra Venstre. Disse partitoppene gjorde det til en vane å konsultere hverandre og ikke bare sin egen partigruppe, i vanskelige saker. Dette var ikke alltid like populært, men det var en effektiv måte å arbeide på når en ville ha resultater raskt.

At det var et hovedmål for byen å skaffe flere arbeidsplasser var alle partiene enige om. Også SF var i denne saken en del av harmonipolitikken.

Ikke bare politikerne ønsket flere arbeidsplasser, også næringslivet var innstilt på å tenke nytt. På et møte som Stavanger Håndverk- og industriforening og Stavanger Handelsforening arrangerte i november 1965, under tittelen «Næringslivet i Stavanger orienterer seg i fremtidens Rogaland», gav Rogalandsbanken 10 000 kroner for tilrettelegging av et nytt samarbeidsorgan eller PR-organ for næringslivet.²³ Dette tiltaket ble støttet av Stavanger kommune da kommunestyret i møte 7. september 1966 vedtok å bevilge 50 000 kroner til et næringsråd i Stavanger. Håpet var at rådet ville bli en stimulans for nærings- og arbeidslivet i byen. Selv om Stavanger kommune var den viktigste finansieringskilden, skulle Næringsrådet være en frittstående organisasjon. Kommunen hadde en representant i styre og råd, men denne kunne ikke velges til formann eller varaformann. Den endelige opprettelsen av Næringsrådet fant sted 8. november 1966. Hele 160 bedrifter var medlemmer fra starten.²⁴

Næringsrådets viktigste oppgave på slutten av 1960-årene var å øve press på kommunen for å klargjøre nye industriområder for den eksisterende industrien. Forholdet til oljeindustrien var man på denne tiden ikke opptatt av.

To viktige entreprenører, Rettedal og Smedvig

Svært ofte, enten det er i politisk virksomhet eller i næringslivet, er det enkeltpersoners innsats som er avgjørende for om «ting skjer». Personer som går nye veier eller kombinerer kjente faktorer på en ny måte oppnår gjerne oppsiktsvekkende resultater. I økonomisk historisk teori kalles en slik person gjerne en entreprenør. Entreprenøren tenker grundig gjennom det han gjør, men til forskjell fra andre er entreprenøren villig til å treffe vidtgående beslutninger med stor risiko på grunnlag av ufullstendig informasjon og en slags teft eller tro på at det som gjøres er rett. Han har sterk selvtillit og kreativ intuisjon.²⁵

To viktige nyskapere i Stavanger på 1960- og 1970-tallet som kan passe til denne beskrivelsen og fortjener en nærmere presentasjon er politiker og sivilingeniør Arne Rettedal sammen med skipsreder Torolf Smedvig. De var begge viktige i prosessen da de første oljeetableringene fant sted.

Arne Rettedals bakgrunn var som småbrukersønn fra Madla. Han brøt med slektstradisjonen da han utdannet seg som sivil-

ingeniør ved bygglinjen på Norges Tekniske Høgskole i 1954-1957. Fra 1961 drev han sitt eget konsulentfirma. Heller ikke i politikken var han tradisjonsbunden. Venstre ble byttet ut med Høyre. Han var medlem av Madla kommunestyre fra 1960 til 1964, av formannskapet i perioden 1960-1963, og han ble ordfører 1964. Ved kommunesammenslåingen hadde nok enkelte i det pene «kjøpmanns-Høyre» i Stavanger litt vanskelig for å svelge «bonden» fra Madla. Noen beskyldte ham for å være «kvasisosialist». At han var en «lyseblå» høyremann gjorde ham likevel lettere å godta for den borgerlige koalisjonen som skulle styre byen. Rettedal var medlem av Stavanger bystyre og formannskap fra 1965 til 1981, ordfører fra 1965 til 1967 samt i perioden 1972-1981. I tillegg var han medlem av Rogaland fylkesting fra 1967 til 1981, fylkestingets varaordfører 1967-1971 og medlem av fylkesutvalget 1968-1975.²⁶ De senere års meritter kommer vi ikke inn på i denne sammenheng.

Rettedal innførte entreprenørens arbeidsstil i kommunepolitikken. Et praktisk grep om sakene, hardt og effektivt arbeid og knappe tidsfrister førte til forandringer i det kommunale byråkratiet. Han kunne sette fart i byggesaker om det var nødvendig. At Rettedal var en handlingens mann med sans for effektivitet, gjorde at han fort kom på bølgelengde med de amerikanske oljefolkene. Hans venn disponent Otto Olsen, Norske Fina A/S, avdeling Vestlandet, var med på å skaffe Rettedal kontakter med Fina og Phillips. Kontakten med skipsreder Smedvig gav et rikt nettverk innen oljeverdenen som kom kommunen til gode og omvendt.

Dette forklarer at Rettedal var så sentral også i opposisjonsårene. Han satt blant annet i opposisjon da de innledende runder om lokaliseringen av Statoil og Oljedirektoratet foregikk, men han var likevel sentral i disse sakene.²⁷ Som arbeiderpartiordfører Leif Larsen litt spøkefullt har uttrykt det: «Han trakk eg inn først. Så trakk eg inn mitt eget parti.»²⁸ Larsen mente at Høyre hadde en mer utpreget næringslivsholdning, og arbeidet mer aktivt for å få oljeselskapene til å etablere seg i Stavanger. Arbeiderpartiet derimot inntok en litt mer skeptisk holdning.²⁹

Torolf Smedvig var som type både internasjonalt orientert og lokalpatriot på samme tid. Han var oppvokst i shippingmiljøet.

Etter studieopphold i Frankrike, Sveits og praksis i engelsk shipping gikk han inn i farens firma som 25-åring. Men året var 1942 og den norske flåten var disponert i alliert krigstjeneste under Nortraship i London. Smedvig engasjerte seg i motstandskampen, og etter krigen kunne han tre fram som den hemmelige sjefen for Milorg D 19, hjemmestyrkenes illegale motstandsorganisasjon i Rogaland. Ved farens død i 1959 overtok han som daglig leder i familiefirmaet.

Tegning av Henry Imsland fra 1967 Tilhører: Nora Smedvig

Av lokale saker engasjerte han seg i alt fra å skaffe Stavanger et førsteklasses hotell (Atlantic i 1950), til opprettelsen av Stavanger golfklubb (1956) og senere å skaffe byen en innendørs ishall (1965). Fra 1956 til 1960 deltok Smedvig aktivt i det politiske liv som bystyremedlem for Høyre.³⁰ Han hadde derfor gode kontakter innen Stavanger kommune, og han var flere ganger til stede i formannskapet når det behandlet saker som angikk ham.³¹ Han gav seg selv denne karakteristikken i et intervju med Rogalands Avis i 1973:

«Når jeg engasjerer meg såvidt sterkt i lokale styrer og utvalg har dette sin bakgrunn i min interesse for byens ve og vel. Jeg er Siddis-bypatriot som der det er mulig går inn for å fremme Stavanger-interesser.»

Han kom til å spille en avgjørende rolle for oljeetableringene i Stavanger på det praktiske plan. Stavanger kommune hadde ikke noen ferdige industriområder å tilby oljeselskapene i 1965-1966. Det var i stor grad Smedvig som solgte eller leide ut baseområder til oljeselskapene. Han ble selv medeier i forsynings-selskapet Norseia og skaffet selskapet et baseområde sentralt i Stavanger. Stavanger Ishall, som han var en av pådriverne for å få bygd, ble en viktig arena for oljemessene. Der hvor Smedvig var med, ble det resultater, var ordet han fikk på seg. Også hans eget firma engasjerte seg på oljemarkedet, med bygging av forsyningskip og oljerigger.³²

Oljeselskapene etablerer basekontorer

Hvilke behov var det viktig for oljeselskapene å få dekket da de skulle etablere basekontorer i Norge? Først og fremst var det den geografiske plassering med noenlunde nærhet til leteområdene, samt en god og isfri havn som var viktig. Disse kriteriene gjorde det meste av sørvestlandet velegnet for landbase for leteboring sør for den 62 breddegrad. Ønsket om gode kommunikasjoner, særlig flyplass, samt at det fantes et variert servicetilbud på plassen innskrenket valgmulighetene til å gjelde de større byene. Men som vi kommer til i dette avsnittet kunne også andre faktorer være utslagsgivende for stedsvalg.

Selv om oljeselskapene var konkurrenter, var det viktig for dem å samarbeide i det de skulle etablere seg i Norge. I Storbritannia hadde operatørselskapene opprettet en organisasjon,

North Sea UK Operators Committee, da de begynte leteboringen. Organisasjonen var et felles forum for selskapene, som gjorde at de kunne vise en samlet holdning utad i saker der det var naturlig. Organisasjonen var bygd opp med en rekke underkomiteer, blant annet «the Exploration Sub-Committee». Ved årsskiftet 1964-1965 var denne komiteen opptatt av «the Norwegian effort». Komiteens formann var ansatt i Shell og medlemmene var fra Gulf, Caltex, Petronord og Phillips. Esso, som ikke var medlem i denne komiteen, men som hadde møterett, bad om å få delta på møte i gruppen i Oslo 24. januar 1965.³³ Bare Amoco-Noco av de gruppene som fikk konsesjoner i første tildeling manglet på deltagerlisten. Selskapene samarbeidet og var hjelpelige med informasjon til norske myndigheter i tiden før konsesjonstildelingen i august 1965.

Administrerende direktør H.G. Llewellyn fra Norske Shell tok initiativ til dannelsen av en norsk operatørkomite', North Sea Operators Committee Norway (NSOCN). Stiftelsesmøtet ble holdt 1. november 1965.³⁴ Allerede på det andre møtet, som fant sted på Norsk Hydros kontor i Oslo den 7. desember 1965, var Stavanger nevnt i møtereferatene: Alle operatørselskapene ble bedt om å gjøre et overslag over antall engelskspråklige familier de ville ha i Stavanger-området rundt 15. august 1966, slik at man kunne komme i gang med å etablere en engelskspråklig skole, så fremt antall elever var stort nok.³⁵ På dette tidspunkt var Esso og Phillips bare så vidt kommet i gang med å skaffe seg baseområder i Stavanger, og det var særlig Phillips som var aktiv bak tiltaket med å få i gang skole. Et slikt velferdstilbud kunne man bare få ved å være lokalisert på en plass, altså en geografisk konsentrasjon. Skolespørsmålet ser dermed ut til å være et viktig argument i lokaliseringen av oljeselskaperes basekontorer.

Hvordan gikk så det enkelte oljeselskap fram i prosessen for å finne basekontor?

A/S Norske Shell blir nevnt først ikke fordi det var først med å etablerte basekontor, men fordi selskapet satte Stavanger på kartet gjennom bygging av et raffineri i nabokommunen Sola. A/S Norske Shell var datterselskap av det internasjonale oljeselskapet Shell med 60 prosent nederlandske og 40 prosent bri-

tiske eierinteresser. Den 26. juni 1964 meddelte selskapet Stortinget at de ønsket å bygge raffineri i Norge.³⁶ På dette tidspunkt hadde Shell hatt flere kontakter med Sola kommune. Den 9. juni 1965 fikk selskapet grønt lys av Stortinget til å bygge et raffineri i Stavanger-området.³⁷ Raffineriet skulle stå ferdig i 1967-1968.³⁸ Den isfrie havnen i Tananger i Sola kommune en mils vei sør/vest for Stavanger, ble vurdert som et pluss for området. Dessuten lå Tananger sentralt til kommunikasjonsmessig med en etter forholdene bra utbygd flyplass i nærheten.³⁹

Selv om Shell og Esso hadde samarbeidet om de seismiske undersøkelser i den norske del av Nordsjøen, var ikke Shell av de fremste når det gjaldt leteboring. Selskapet sikret seg et baseområde i Tananger i 1966 da Aker-gruppen etablerte seg der, men de tok det ikke i bruk før i 1968. Da var Esso langt mer aktiv, selv om det tok mange år før selskapet gjorde drivverdige funn.

Esso Exploration Norway Inc. som var et søsterselskap til Norske Esso A/S og et datterselskap av det daværende Standard Oil, ble opprettet den 1. juni 1965.⁴⁰ Esso var det første selskapet som satte borerøret ned i Nordsjøen på norsk side. Amerikaneren Richard J. Loeffler som var utdannet geolog og en forholdsvis ukjent mann i Esso sentralt, ble satt til å ta seg av forberedelsene til leteboringen i Norge. Våren 1965 reiste han langs norskekysten fra Mandal til Bergen for å finne en egnet landbase. I Stavanger hadde skipsreder Torolf Smedvig fått vite at Loeffler var på besøk. Smedvig hadde nylig kjøpt en gammel sildoljefabrikk som sto til nedfalls på Hundvåg, en øy like nord for Stavanger sentrum. Loeffler ville straks kjøpe den 30 mål store eiendommen, som skulle brukes til opplagsplass for bore-rør, sement og boreslam. Den 28. juni 1965 ble avtalen om kjøp av Fjeldberg Bruk for 3,5 mill kroner undertegnet. Kjøpet var avhengig av konsesjon fra Industridepartementet. Formannskapet i Stavanger gikk inn for at Esso skulle få denne konsesjonen, og kommunestyret gav i den forbindelse en uttalelse i bystyremøtet den 24. september om at kommunen ikke hadde noe å bemerke til at konsesjon ble gitt.⁴¹ Denne fremgangsmåten var den raskeste måten kommunen kunne behandle saken på. Konsesjon ble gitt av departementet i desember 1965.

Esso Expl. opprettet et Stavanger-kontor, i Verksgaten 29, våren 1966. Alt var klart til å ta i mot den første boreplattformen i Stavangers historie, «*Ocean Traveler*», som Esso hyret av riggselskapet ODECO. Oslokontoret fortsatte å være Essos hovedkontor fram til 1976. Da gikk leteselskapet over til også å bli et produksjonsselskap, og adressen på hovedkontoret i Norge flyttet til Nedre Strandgate 33, Stavanger.⁴²

Oljevirksomhet i gamle hermetikk-lokaler, Verksgt. 29

Phillips Petroleum Co. Norway en underavdeling av Phillips Petroleum Company, USA, ble registrert i Norge 22. oktober 1964. Som det første oljeselskapet søkte Phillips konsesjon på norsk sokkel (1962). Phillips var operatør i Phillips-gruppen som foruten Phillips bestod av Norske Fina A/S og Norske Agip A/S.

Phillips var det andre selskapet som kom i gang med borevirksomheten. Alfred Crump ble ansatt i 1965 for å stå for den daglige drift av basevirksomheten. Crump fikk kontakt med disponent Otto Olsen i Stavanger, Vestlandsrepresentant for Fina og en god venn av ordfører Arne Rettedal. En vårkveld i 1965 var Otto Olsen, Rettedal og teknisk rådmann Konrad B. Knutsen samlet på Rettedals kontor. De hadde nettopp hatt

møte med representanter for Phillipsgruppen, som var på jakt etter en landbase på Sørvestlandet. Det var da Otto Olsen etter sigende sa de forløsende ord: «Keffor kan'kje me få di?»⁴³ Og slik ble det. Under et Amerikabesøk i begynnelsen av oktober 1965 tok Rettedal kontakt med Phillips i New York for å gjøre seg nærmere kjent med hvilke planer selskapet hadde for etablering av baseområde i Norge. Det Phillips var mest opptatt av var hvilke boliger byen kunne tilby, av skoletilbud, kulturtilbud og kommunikasjoner.⁴⁴ Dette gav ordføreren en god pekepinn om hva man burde varte opp med for å få oljeselskapene til å slå seg ned i byen. Rettedal fikk under besøket også kjennskap til at Aker hadde tilbudt Phillips et 300 mål stort baseområde med dypvannskai ved Farsund.

Utleievirksomhet av baseområder var ikke noe Stavanger kommune hadde tenkt å drive med. Men da Alfred Crump besøkte Stavanger i oktober 1965, formidlet Rettedal kontakt med skipsreder Smedvig som var den beste til å ordne en slik sak. En måned senere flyttet Crump med familie, som den første «oljeleter», til Stavanger. Otto Olsen og ordfører Arne Rettedal møtte opp på flyplassen og tok i mot. Hotell Atlantic ble midlertidig boligadresse.⁴⁵

Smedvig hadde kjøpt et område i Dusavik på grensen mot Randaberg kommune nord for Stavanger med tanke på å drive basevirksomhet.⁴⁶ Her skulle det bygges ut kai og et kombinert kontor- og lagerbygg. Smedvig ville leie ut omlag fem mål til Phillips for 400.000 kroner pr. år i fem år, men så mye var ikke Phillips villig til å betale. Da Aker forsto at Farsund var uaktuelt gikk de til innkjøp av et område i Tananger, og dette tilbød de for bare 164.000 kroner året. Det tvang Smedvig til å senke prisen dersom han ønsket å beholde Phillips som kunde. Resultatet ble at Phillips ble værende i Stavanger. Den 25. april 1966 ble leiekontrakteu underskrevet.⁴⁷

Gigantfunnet av olje på Ekofiskfeltet like før jul i 1969 gjorde Phillips til et av de større oljeselskapene. Ekofisk var til da det største kjente oljefelt i Vest-Europa. På grunn av sterkt ekspanderende virksomhet ble lokalene i Dusavik for små, og i 1973 flyttet Phillips sin virksomhet til Norsco-basen i Tananger.

Petronord besto av en gruppe franske statlige og private oljeselskaper som omfattet praktisk talt hele den franske oljeindustri - Elf, Total, Aquitaine samt noen mindre selskaper. Norsk Hydro ble i 1963 tilsluttet Petronord-gruppen. I 1965 ble gruppen tildelt sine første boretillatelser i Nordsjøen for i alt 12 blokker.

Norsk Hydro var i 1960-årene et av Norges største industri-konsern som var engasjert i produksjon av elektrisk kraft, kjemiske industriprodukter som gjødning, plast og olje, samt lettmetallene aluminium og magnesium. Bakgrunnen for at Norsk Hydro i 1963-1964 besluttet å delta i oljeletingen i Nordsjøen, var et sterkt ønske om å kunne sikre et innenlandsk råstoff- og energigrunnlag for konsernets produksjon, først og fremst til ammoniakk og metanolproduksjonen på Herøya. De store oljeselskapene var også storprodusenter av nitrogengjødning, slik at Norsk Hydros oljeleverandører også opptrådte som konkurrenter i markedet.⁴⁸

Elf var operatør for Petronord-gruppen. Selv om boringen ble ledet fra Paris, trengtes en viss administrasjon i Norge. I mars 1967 ble den franske ingeniøren Paul le Rest, spurt om å lede leteboringen for Petronord-gruppen. Han var spesialist på oljeleting til havs.

Le Rest reiste etter anbefalinger fra kollegaer i Hydro til Stavanger for å se etter baseområde der. Oslokontoret var ikke egnet som utgangspunkt for borevirksomheten. Representanter for Elf hadde allerede i 1965 besøkt blant annet Stavanger og knyttet kontakter med en imøtekommende Smedvig. I utkastet til konsesjonssøknaden i juni 1965 hadde Petronord pekt på Stavanger som den mest sannsynlige basebyen for gruppen. Resultatet var imidlertid ikke helt avklart da gruppen fikk tildelt blokker forholdsvis langt fra Stavanger. Et forhold som likevel pekte i positiv retning for Stavanger var at Phillips hadde slått seg ned der. Phillips-gruppen og Petronord-gruppen hadde et visst samarbeid. Blant annet forhandlet de om å dele på bruken av samme borerigg, «Ocean Viking».⁴⁹ I 1967 ble det inngått en utvekslingsavtale mellom Petronord og selskaper i Phillipsgruppen. Petronord-gruppen fikk da 20 prosent andel på Phillipsgruppens blokker og omvendt.⁵⁰ Denne avtalen viste seg å bli

svært gunstig da Phillips gjorde det store oljefunnet på Ekofisk i 1969.

Etter å ha inspisert de tre basene i Stavanger-distriktet valgte Le Rest å leie lokaler hos Norsesea. Det ble opprettet en beskjeden stab på syv personer, som foruten le Rest selv besto av to geologer, to ingeniører, en boresjef og en sekretær.⁵¹ Antallet ansatte holdt seg stabilt til og med 1971, men selskapet leide et betydelig antall ansatte utenom den faste staben, i 1971 45 personer. Norsk Hydro som gjennom utvekslingsavtalen fikk en andel på 6,7 prosent av Ekofiskfunnene opprettet en egen oljedivisjon i 1970. Men først da selskapet ble operatør i 1975, ble det aktuelt med eget kontor i Stavanger. Før det var selskapet representert gjennom Elf Norge/Petronord Norge sitt kontor på Norsesea-basen i Dusavik.^{52 53}

Foruten Hydro var en rekke andre norske selskaper sterkt interesserte i å delta i oljeleting i den første fasen. I den gruppen som ble hetende NOCO - The Norwegian Oil Consortium - var mange av de viktigste selskaper både innen industri og skipsfart samlet. NOCO hadde ikke kompetanse selv og var derfor avhengig av å få en «carried interest»-avtale med et annet selskap. En slik avtale betydde at selskapet kunne delta i en bestemt andel av produksjonen når et felt var erklært drivverdig. Selskapet måtte da dekke sin del av leteomkostningene ifølge den avtalte prosentsats for deltagelse.⁵⁴ Da de norske selskapene ikke ble lovet noen preferanse ved tildeling av blokker, fikk de ikke noe bedre tilbud enn 15 prosent «carried interest»-avtale med AMOCO. Avtalen skulle vare til og med første boring.

AMOCO Norway Oil Company eller Amoco-Noco som selskapet ble kalt, valgte Norsco-basen i Tananger som sitt baseområde i 1967. I 1971 var det fem tilsatte der.⁵⁵

Etablering av oljebaser i Stavanger-området

De enkelte oljeselskaperes etableringer av basekontorer i Norge var på den ene side en funksjon av oljeselskaperens valg, men på den annen side var oljeselskapene avhengige av at noen hadde egnede baseområder å tilby. Det måtte finnes mennesker eller bedrifter med tro på oljeleting og med tilstrekkelig kapital til å tilrettelegge slike områder.

Et baseområde er ikke bare en plass der oljeselskapene etablerer seg med kontorer. På et baseområde vil også firma som får engasjementer i kjølvannet av oljeselskapene, leie kontorer og lagerplass. Det var viktig for disse selskapene å være nær sine oppdragsgivere. Dermed kommer oljeselskapene først, etterfulgt av en rekke underleverandører. Dersom det ble funnet olje ville investeringene i et baseområde raskt bli lønnsomme, mens det motsatte ville være tilfelle dersom oljeletingen mislyktes.

Norseabasen og Dusavikbasen. Torolf Smedvig en avgjørende strateg.

Rederiene Jan Staubo A/S, Oslo og Joachim Grieg & Co., Bergen opprettet allerede 1. februar 1965 forsyningsselskapet North Sea Exploration Services eller Norsesea som det ble kalt.⁵⁶ Rederne var kjent med at det å drive basevirksomhet på britisk sektor var svært lønnsomt, og de ønsket å etablere slik virksomhet i Norge også. Men hvor skulle basen ligge?

Det ble lagt merke til at de utenlandske operatørene la turen innom Stavanger, og Norsesea tok derfor kontakt med skipsreder Torolf Smedvig for å høre om han var interessert i et nærmere samarbeid. Smedvig hadde våren 1965 blitt medeier i et internasjonalt selskap som drev med forsyningsskip, International Offshore Services (IOS). Forsyningsvirksomhet ville bli en av Norseseas oppgaver, og Torolf Smedvig var redd for at deltagelse i Norsesea ville komme i konflikt med hans interesser i IOS. Utpå høsten bestemte Smedvig seg likevel for å gå inn i Norsesea som likeverdige partner. Selskapet skulle drive service- og konsulent-, agentur- og verkstedvirksomhet i forbindelse med planlagt leteboring i Nordsjøen.⁵⁷

Smedvig tenkte også selv på å kjøpe et baseområde i Stavanger-området. Høsten 1965 kjøpte han for sitt eget firma en 27 mål stor eiendom kalt «*Notberget*» i Dusavik på grensen til Randaberg kommune nord for Stavanger. Denne plassen mente Smedvig var godt egnet til oljebase, men bankene holdt igjen. Alternativet ble å få North Sea til å kjøpe området. De nølte imidlertid med å bygge en oljebase opp fra grunnen av. Løsnin-

gen for North Sea ble at Smedvig kjøpte et annet område, Trelastkompaniets og L.K. Haalands eiendommer i Strømsteinen i Stavanger sentrum, som baseområde. Det seks mål store området lå sentralt til i Østre havn.⁵⁸

Norsea-basen i Strømsteinen ble offisielt åpnet 12. september 1966. Basen ble bygd med tanke på å stå klar når ODECO gikk i gang med de første boringene. Reelt kom derfor basen allerede i gang da boreriggen «*Ocean Traveler*» kom til Stavanger i juni 1966.⁵⁹

Smedvig forutså imidlertid at det ville bli for trangt i Strømsteinen, og ville derfor bygge ut området han hadde kjøpt i Dusavik. Phillips var den første kunden som meldte sin interesse. I Stavanger kommune hadde man et sterkt ønske om at Phillips skulle etablere seg innen byens grenser, men konkurranse med Norsco-basen i Tananger tvang Smedvig til å gå kraftig ned i pris dersom han ville beholde sin første kunde.⁶⁰ Phillips valgte Stavanger, og den 25. april 1966 ble leiekontrakt for tre år med rett til fornyelse for ytterligere to år signert. Det fem mål store området i Dusavik skulle bygges ut som en servicebase for Phillips-gruppen for betjening av boreriggen «*Ocean Viking*» som da var under bygging. Området kunne bygges ut til et 160 mål stort industriområde. Det skulle bygges dypvannskai og oppføres varehus og kontoravdeling med direkte radioforbindelse med boreriggen i Nordsjøen.⁶¹ Årlig leie ble fastsatt til 183 000 kroner, mindre enn halvparten av det beløp som det i utgangspunktet var blitt forhandlet om. Foruten utleie av kontor- og lagerlokale kom basen til å drive med utleie av mannskaper til rigger, skipsmegling og administrasjon av forsynings- og hjelpeskip, varehåndtering og lasting og lossing av skip og chartervirksomhet i forbindelse med flytransport av mannskaper på oljerigger.⁶²

Før Ekofisk-funnet var interessen for Smedvigs baseområde i Dusavik laber. Phillips Petroleum Co. var den eneste leietakeren. I 1969 ble leiekontrakten med Phillips forlenget med to år. Etter at det første oljefunnet på norsk sokkel ble kjent mente Torolf Smedvig at situasjonen måtte snu seg til det bedre. Oljevirkomheten var kommet for å bli. Utvidelse av basen ble forberedt umiddelbart, og høsten 1970 begynte sprengningsarbeid

der i Dusavik. Leieavtalen med Phillips ble forlenget med fem år. Dessuten fikk Smedvig en ny god kunde. Det ble inngått en seks års leieavtale med det franske oljeselskapet Elf Aquitaine Norge A/S, som sommeren 1971 hadde påvist det som senere skulle bli kjent som Friggfeltet.⁶³ Phillips Petroleum og Elf hadde i 1971 henholdsvis 50 og 30 ansatte.⁶⁴ Selskapene sto da ved begynnelsen av en sterk vekstperiode.

Aktiviteten ved Norsea-basen i Strømsteinen ble etter hvert så stor at lokalene ble for små. Norsea-basen hadde i 1971 40 fast ansatte som arbeidet med administrasjon og 35 basearbeidere. Basen leide ut lokaler for kontor og lager til nærmere 20 forskjellige selskaper som gav arbeid til omlag 100 personer, størsteparten av dem var utlendinger.⁶⁵ For å kunne vokse i takt med utviklingen i Nordsjøen utarbeidet Norsea planer om en helt ny base i Dusavik, i forlengelsen av Smedvig-basen. Det var snakk om å kjøpe et område på 70 mål fra Stavanger kommune. Samlede investeringer til tomtekjøp, utfylling av grunn, kaiutbygging og reising av verksted og kontorlokaler ble kalkulert til mer enn 25 millioner kroner. I løpet av høsten 1974 flyttet Norsea selv og firmaer som leide av Norsea inn i de nye kontor- og verkstedlokalene.⁶⁶

Norsco-basen. Aker inn i oljen. Tananger et slumpetreff?

Generaldirektør Martin Siem i Akergruppen tok etter utlysingen av de norske blokkene, initiativ til stiftelsen av et firma som skulle drive servicevirksomhet for oljeleterne. Selskapet fikk navnet NORSCO A/S (Norwegian Oil Repair & Supply Co Ltd.). Aker bestemte seg først for å opprette sin base i Farsund. Arbeidet var kommet godt i gang da de første potensielle utenlandske kundene, Phillips og Esso, etablerte seg i Stavanger. Dermed fant også Aker det tryggest å skifte baseområde.⁶⁷

Det var forholdsvis tilfeldig at Tananger, et lite tettsted i Sola kommune ca. 12 km sør/vest for Stavanger sentrum, ble aktuelt. Disponent Thomas Egeberg i Akergruppen, oppdaget området da han kjørte forbi Tananger i drosje i oktober 1965. Tananger, som var en gammel los- og fiskerhavn, så etter Egeberg sitt skjønn ut til å ha gode havnemuligheter og et stort nok areal for utbygging av en base. Kontakter og forhandlinger kom i stand med Sola kommune, som den gang hadde få in-

dustriarbeidsplasser.⁶⁸ Enkelte var redde for at utbyggingen ville ødelegge Tananger som fiskerihavn. Formannskapet ville imidlertid ikke endre innstilling til salget på grunn av dette.⁶⁹ Den 3. november 1965 vedtok Sola kommunestyre mot en stemme å selge 35 dekar i Tananger til NORSCO for 580.000 kroner. Dersom det mot formodning skulle bli påkrevet med konsesjon for prosjektet, ville Sola kommune støtte en slik søknad. Kommunen gav også tillatelse til at A/S NORSCO kunne leie ut deler av området til oljeselskaper og boreselskaper som ble kontrollert av utenlandsk kapital, men med registrerte datterselskap i Norge. Daværende ordfører i Sola kommune Rasmus Reime har senere uttalt:

«I 60-årene var det dødgang i tilveksten på arbeidsplasser. Kommunen kjøpte derfor et område i Tananger for industriutbygging. En henvendelse fra Akergruppen om kjøp av et område virket interessant. Dette med oljeindustri hadde vi ikke greie på, men at Akergruppen engasjerte seg, virket betryggende.»⁷⁰

Anleggsarbeidet kom i gang allerede i desember 1965. Norscobasen, kom i virksomhet da dypvannskaien sto ferdig i oktober 1966. Samme høst tegnet Shell kontrakt med Norsco om leie av 8 mål på baseområdet, men først i 1968 tok de området i bruk.

De første årene ble tøffe økonomisk sett. Det ble investert for cirka 10 millioner kroner fram til 1971, men avkastningen var ikke så god de første årene. Det var så få borerigger i sving at det ble aktuelt å ta på seg oppdrag for industrien forøvrig. Selskapet gikk for første gang med overskudd i 1969. I et intervju uttalte Thomas Egeberg:

«Våren 1969 var det flere i ledelsen i AMV som mente at basevirksomheten i Tananger burde avvikles da driften hvert år hadde gitt tap. Sommeren 1969 fikk jeg underhånds informasjon om at Phillips hadde gjort et stort oljefunn på Ekofisk. Dermed begynte den virkelige satsingen på baseutbyggingen.»⁷¹

I 1970 ble det besluttet å gjennomføre investeringer for 3,5 millioner kroner og kjøpe inn nye landområder. I 1971 leide Norsco ut kontorer og lagerlokaler til nærmere 20 selskaper,

vesentlig utenlandske, med tilsammen 80 ansatte. Vel en tredjedel av disse var nordmenn. Tre oljeselskap, Shell, Conoco og Amoco, ledet arbeidet i Nordsjøen fra basen. Shell hadde hovedkontoret for operasjonene der. Det ble drevet med verkstedtjenester, foretatt reparasjoner og levert nykonstruksjoner. Spesialiteten var rørarbeider. Det ble drevet transporttjenester innen basen og eksternt, foretatt lasting og lossing av forsyningsskip og transportskip, og det ble drevet handel- og agenturvirksomhet.⁷²

På begynnelsen av 1970-tallet så fremtiden meget lys ut. Arbeidsstokken vokste, omsetningen økte, og det var godt med oppdrag. Norsco engasjerte seg sterkt i entrepriser vedrørende Ekofiskfeltet, blant annet Ekofisktanken med en total underentreprise på 16 millioner kroner. Med dette prosjektet utviklet Norsco meget høy ingeniørkompetanse innen stål- og rørustrustning på betongkonstruksjoner. Det kom senere til nytte på montasjesiden i «Condeep»-prosjektet som Akergruppen gikk inn i 1973.

I 1972 skiftet bedriften navn til Aker Norsco A/S. En viktig begivenhet var det da det ble inngått leieavtale med Phillips Petroleum Company. Phillips flyttet sin virksomhet fra Stavanger til Tananger 1. september 1973. Det var da investert for 50 millioner kroner i anlegget, og basen hadde kapasitet til å kunne betjene en ganske stor del av oljeboringen syd for 62. breddegrad.⁷³

Kommunal tilrettelegging for oljeleting

Tidligere ordfører i Stavanger kommune, Arne Rettedal har fremhevet at det på midten av 1960-tallet var et sterkt ønske om å skape nye arbeidsplasser i byen. Ved å trekke den landbaserte delen av letevirksomheten, med den tilgang på kapital og folk det var snakk om, til Stavanger, fikk man en del nye arbeidsplasser selv om det ikke var så mange til å begynne med.⁷⁴ Tidligere finansrådmann i Stavanger kommune, Konrad B. Knutsen, har uttalt at før det ble funnet olje i Nordsjøen eksisterte det knapt noen bevisst oljepolitikk i Stavanger kommune. Man registrerte at det var en viss virksomhet «på gang», og at oljeindustrien var en industri av dimensjoner, men man hadde liten tro på at det skulle finnes olje i Nordsjøen.⁷⁵

Begge utsagnene synes å være rette. Rettedal representerer mindretallet som ville gripe mulighetene oljeletingen gav. Knutsen representerer flertallets noe mer skeptiske vente og se holdning. Vi skal nå se på hva som faktisk ble gjort fra Stavanger kommunes side for å legge forholdene tilrette for oljeleterne i perioden 1965 til 1970.

Klargjøring av industriområder

Da de første oljeleterne banket på døren i 1965, kunne ikke Stavanger tilby noen industriarealer. Planene man arbeidet med var myntet på den lokale industri som strevde med små og u-hensiktsmessige lokaler og umoderne produksjonsutstyr.

Litt sleivete kan vi si at det var skipsreder Torolf Smedvig som fungerte som en kommunal etat, men i privat regi. Det var han som i første omgang var i stand til å selge eller leie ut passende industrieiendommer. Først solgte han Fjeldberg Bruk på Hundvåg til Esso. Ikke lenge etter kjøpte han opp et område i Strømsteinen som han kunne tilby Norseas. For det tredje kjøpte han en eiendom i Dusavik, som han leide ut til Phillips.

Smedvigs eiendom på 27 mål i Dusavik var del av et område som kommunen hadde planer om å regulere til industriområde. I mars 1966 foreslo daværende teknisk rådmann Konrad B. Knutsen at finansrådmannen tok opp forhandlinger med grunneierne om oppkjøp av eiendommene rundt Smedvigs eiendom til industriformål. Kommunen hadde begynt å føre fram vannledning mot området og veiforholdene var under utbedring. Det ville være en fordel å kjøpe så mye areal som mulig før kommunen fikk utført for mye grunnarbeid i området.⁷⁶ Knutsen overtok i 1968 som finansrådmann og kunne da selv ta seg av denne oppgaven. Arbeidet foregikk i et tett samarbeid mellom finansrådmann, ordfører, teknisk rådmann og Smedvig.⁷⁷ Nå var det Knutsens tur til å skrive brev til teknisk rådmann og be om opplysninger om hvor stort område som var byggeklart og hvor store investeringer som trengtes for å kunne gjøre det regulerte området byggeklart. Arbeidet ble bedt påskyndet mest mulig.

«En bør heller ikke stå helt uforberedt dersom oljefunn i Nordsjøen skulle aktualisere lokalisering av industri til Stavanger med tilknytning til slik virksomhet»,

sto det i brev fra Knutsen 8. juni 1970. Ekofiskfeltet var da erklært drivverdig. Nå gjaldt det å handle.

Sola kommune manglet industriarbeidsplasser på 1960-tallet, og kommunen hadde derfor lagt ut et område i Tananger for industri. Kommunen kunne derfor slå til på svært kort varsel da Aker ønsket å kjøpe et område i 1965. Salg ble avgjort på rekordtid.

Jåttåvågen ved Gandsfjorden i Stavanger, som ble brukt under byggingen av Ekofisktanken, og senere Condeep-plattformene, var ikke planlagt som industriareal. Det hadde vært kommunal boss plass i Jåttåvågen som folk i nabolaget hadde protestert kraftig mot. Området var planlagt omgjort til friareal med småbåthavn og var på det nærmeste innløst av kommunen i 1970. Men da Stavanger kommune fikk sjansen til å huse byggingen av Ekofisktanken i 1971, la politikerne planene om friareal resolutt til side og bestemte seg for å bruke området midlertidig som industriareal. Til gjengjeld skulle kommunen få bygd ut kloaknettet på Hinna og få anlagt en småbåthavn. I ettertid vet vi at byggeplassen ikke ble så midlertidig.

Forus-området på grensen mellom Stavanger, Sandnes og Sola kommuner var det området politikerne var kommet best i gang med å tilrettelegge for industriformål på midten av 1960-tallet. I Samarbeidsnemnden for Jæren, som ble opprettet i 1961, ble det arbeidet med en industriplan for Forus-området.⁷⁸ Det var kommunene Hetland, Høyland, Sola, Sandnes og Stavanger som først begynte dette arbeidet. Området var ideelt. Det hadde havn, jernbanen gikk gjennom området, og det var kort avstand til flyplass. Det ble også satt fortgang i arbeidet med å få bygd motorvei fra Stavanger over Forus mot Sandnes. En del problemer måtte løses underveis. Deler av Forus-sletta var fra krigens dager militært område, og kommunen måtte forhandle med Forsvarsdepartementet om frikjøp. Dette kostet penger, og dermed ble finansdepartementet koblet inn i saken. Andre områder på Forus var dyrket mark, og kommunen kom i konflikt med landbruksmyndighetene da de ønsket å regulere området til industriareal. Problemene lot seg imidlertid løse underveis.⁷⁹

Stavanger kommune var sterkt engasjert i å tilrettelegge industriområdet på Forus. Næringsrådet tok i denne saken industriens parti og var med og skyndte på med en rekke henvendelser til kommunen. Men det var den allerede etablerte industrien Næringsrådet hadde i tankene og ikke en eventuell oljeindustri.⁸⁰

Det store Forus-området var ferdig tilrettelagt for industri i rette øyeblikk. Det var et godt kort å ha på hånd da det skulle avgjøres hvor Statoil og Oljedirektoratet skulle lokaliseres. Forus ble et viktig område for oljeindustrien etter at Statoil hadde etablert seg der i 1972.

Boligpolitikk

Et av de sterkeste virkemidlene kommunen kunne bruke for å trekke oljevirkksomhet til byen var å være behjelpelig med å skaffe boliger til oljepersonell og skoleplasser til barna deres. Selv om boligmarkedet i Stavanger i 1965 var temmelig stramt på grunn av arealknapphet og liten tilgang på kapital, ønsket man å hjelpe leteborerne med å få dekket boligbehovet. Et velkjent eksempel viser det nye tempoet som ble innført i kommunal saksgang:

Den 21. januar 1966 fikk Stavanger kommune en henvendelse fra boreselskapet ODECO som hadde behov for 18 eneboliger. En representant for selskapet ble vist rundt på byggefeltet Slåtthaug på Madla, og det ble nevnt at to år var en vanlig tid fra feltets aktuelle status til boligene kunne stå ferdige. Ved forsering kunne det kanskje komme ned mot et år. ODECOS representant sa: *«I like the place, the houses, the price, but not the time.»* Han ville ha husene ferdige om fire måneder. Rettedal lovet at så skulle skje. Varaordfører Per Barkved var ikke så sikker på dette og sa på vei ut fra møtet: *«Me får seia som setesdalskjerringa - ein kan ikkje både lova og halda.»*⁸¹ Men det skulle holde. Rettedal innkalte hele teknisk etat samtidig for å få en rask behandling av saken.⁸² Tegninger av tre typehus ble utarbeidet og gravearbeidene startet 7. februar. Flammekastere ble brukt for å tine telen i jorda. Den siste grunnmuren var ferdig den 28. mars, og den 15. juni var alle hus innflyttingsklare. Femten amerikanske familier kunne flytte inn i husene på Slåtthaug den 26. juni, som avtalt.⁸³ Det var viktig for kommunen å

holde ord overfor det amerikanske selskapet. Da kunne det bli aktuelt med flere oppdrag. Husene ble leid av et aksjeselskap som var opprettet for formålet, og leieforholdet varte fram til 1970.^{84 85}

Kommunens boligpolitikk overfor oljeselskapene kom etter hvert inn i fastere former. Særlig etter at oljevirkosomheten begynte å skyte fart etter 1970 ble det behov for en fastere prosedyre i disse sakene. Finansrådmannen hadde da ansvaret for å holde oversikt over boligbehovet i oljesektoren i samarbeid med reguleringsvesenet. En del av finansrådmannens administrasjon hadde som oppgave å ta seg av oppkjøp av fast eiendom.⁸⁶ Stavanger kommune opprettet to kommunale spesialutvalg. Gjennom disse sto kommunen i nær kontakt med de forskjellige utbyggerne og samarbeidet om leilighetstyper/boligtyper, kostnadsramme for boligene og tempo i utbyggingen. Kommunen brukte også forkjøpsretten den hadde til tomteområder. Kommunen sto etter 1970 i direkte kontakt med flere oljeselskap, som gav opplysninger om boligbehovet etter hvert som arbeidsstokken økte.⁸⁷ Disse opplysningene er hentet fra «kampskriftet» «Stavanger er stedet» fra 1972 hvor hensikten er å vise hvor effektivt Stavanger kommune behandlet boligsakene. Selv om ordvalget her har en svært positiv valør, er det lite som tyder på at det motsatte var tilfelle.

Fra 1972 var det forpliktelsene til å skaffe husvære til ansatte i Statoil og Oljedirektoratet som medførte mest arbeid fra kommunens side på boligsektoren. Tildeling av leiligheter, rekkehus og eneboliger ble gjort i kommunens oljeutvalg, som også tok seg av andre «oljesaker». Antall tildelinger var synkende på slutten av 1970-tallet.

Rask saksbehandling

For å få en hurtigere saksbehandling innførte Rettedal i sin første ordførerperiode tidsfrister i reguleringssaker. Mindre boligområder ble regulert for seg uten at det ble sett i sammenheng med generalplanen. Disse tiltakene satte nok mer fart i systemet, men det skapte også en del kritikk.⁸⁸

Kommunen var fra 1966, da den nye bygningsloven ble gjort gjeldende, pålagt å utarbeide en generalplan. Generalplanen skulle være kommunens sentrale styringsinstrument i tilpassin-

gen av den kommunale aktivitet til endringer i omgivelsene. En generalplan skulle bestå av en grunnutnyttelsesplan, plan for tekniske anlegg og en investerings- og tempoplan, og den skulle inneholde kommunale boligprogrammer.⁸⁹ Det politiske ansvaret for generalplanen ble i 1968 lagt til teknisk utvalg.⁹⁰ Administrativt var det Byplankontoret som fra 1968 hadde hovedansvaret for generalplanarbeidet. Det ble imidlertid ikke tatt hensyn til oljevirkosomheten i de første generalplanarbeidene som ble påbegynt i 1968. Det utredningsarbeidet som ble gjort fra kommunens side i forbindelse med oljeetableringene, var relativt begrenset. Det besto ofte i avklaring av de umiddelbare forutsetninger for, og konsekvenser av beslutninger om nye aktiviteter og etableringer.⁹¹ I 1972 ble det opprettet et eget generalplantteam.⁹² Først fra 1973 vurderte man oljeaktivitetens betydning for kommunens befolknings- og næringsmessige utvikling i generalplansammenheng.

Fransk skoleklasse på Kampen skole

Skolepolitikk

Som tidligere nevnt tok operatørkomiteen NSOCN opp spørsmålet om en engelskspråklig skole i Stavanger-området på sitt andre møte 7. desember 1965. Trolig formidlet Alfred

Crump, Phillips, dette ønsket videre til ordfører Arne Rettedal. Rettedal tok høsten 1965 kontakt med skoleinspektøren og bad om å få belyst spørsmålet om egen skole til de engelskspråklige barna. Før sommeren 1966 skulle det foreligge en utredning om dette spørsmålet, uttalte Arne Rettedal til Stavanger Morgenavis 15. februar 1966. Ordføreren tok også i april 1966 opp spørsmålet om å arrangere gudstjenester for amerikanerne, noe biskopen stilte seg velvillig til.⁹³

Fra høsten 1966 ble det opprettet en midlertidig amerikansk skole med cirka 30 elever på gamle Revheim skole. Der hadde amerikanerne tre klasserom til disposisjon. Disse lokalene ble snart for trange. I september 1967 sendte George H. Troxell som var president på den amerikanske skolen, et brev til Stavanger kommune der det ble påpekt at lokalitetene var i ferd med å bli for små.⁹⁴ Elevtallet hadde økt til 76 fordelt på seks klassetrinn. I 1978 ble en helt ny amerikansk skole påbegynt på Revheim, med tilbud om undervisning på alle nivåer fra 5 til 18 år. På samme tid ble en britisk skole bygd. Også en fransk skole ble planlagt i forbindelse med at ca. 20 franske familier bosatte seg i Stavanger fra sommeren 1972.⁹⁵

Oppsummering

Stavanger hadde i perioden 1955-1965 hatt en svak nærings- og sysselsettingsutvikling, ikke minst på grunn av rasjonalisering innen hermetikkindustrien. Også inntektsmessig lå byen dårlig an, da mange arbeidet i næringer med lav lønnsevne. Ønsket om å skaffe nye arbeidsplasser var stort, og det var bred enighet om dette. Stavanger var derfor antagelig mer åpen for de muligheter oljeletingen kunne gi, enn andre byer.

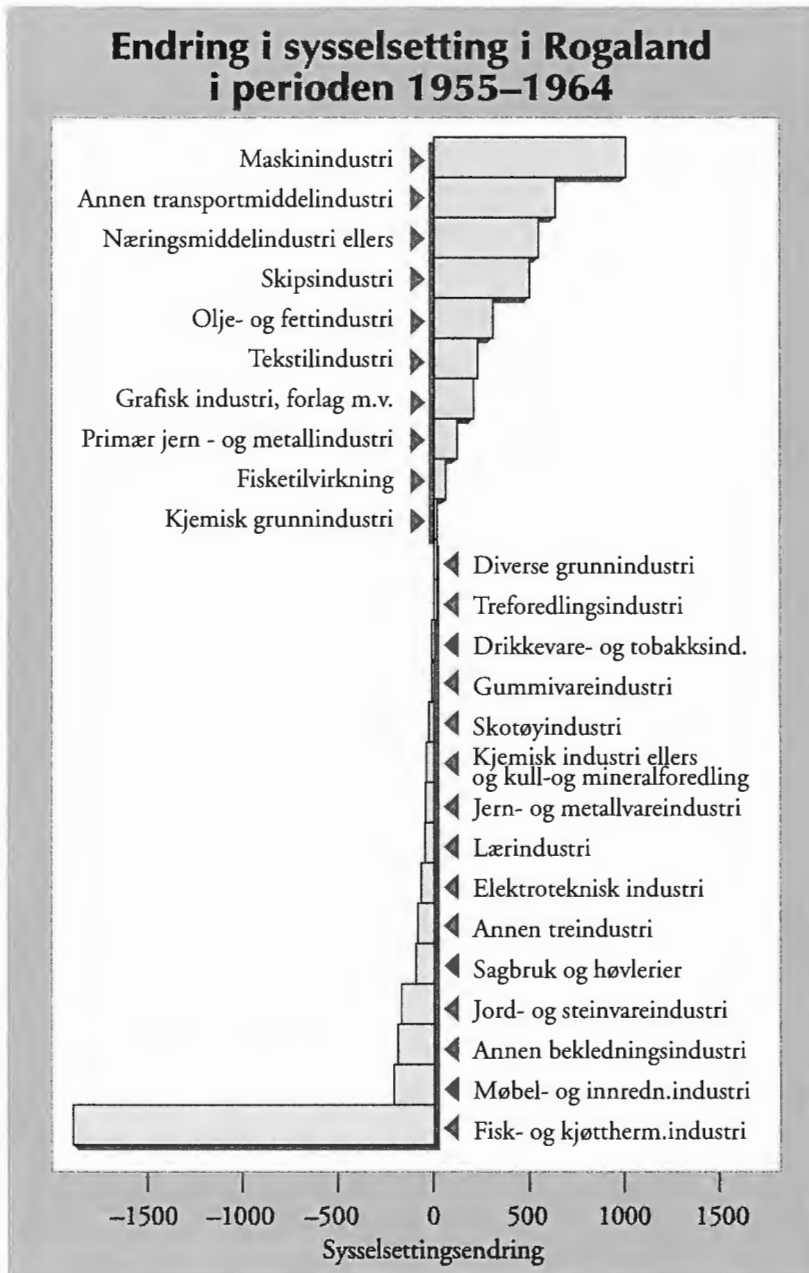
Oljeselskapene på sin side var spesielt opptatt av fem ting når de skulle finne velegnede områder for basekontorene som skulle betjene oljeletingen i den norske delen av Nordsjøen. Det var nærhet til oljefeltene, gode kommunikasjoner samt tilgang på boliger, skoler og servicetilbud av alle slag for sine ansatte. Dersom oljeselskapene skulle kunne bygge opp en engelskspråklig skole for sine ansattes barn var de avhengige av å være samlet på en plass, altså en geografisk sentralisering. Den velvilje oljeselskapene møtte i dette spørsmålet hos daværende ordfø-

rer i Stavanger kommune Arne Rettedal våren 1966, var antagelig en viktig grunn til at Stavanger ble aktuell som baseby. En rekke andre faktorer måtte også på plass.

Byen måtte kunne tilby velegnede baseområder. Dette krevde lokale initiativ. Kommunen hadde ikke tilrettelagt passende industriarealer. I stedet ble det en privatmann, skipsreder Torolf Smedvig, som ordnet opp. Han solgte Fjeldberg Bruk på Hundvåg til Esso. Han kjøpte og leide ut Strømsteinen i Stavanger sentrum til Norsea, og han kjøpte et område i Dusavik hvor Phillips ble første leietaker. Akers baseområde i Farsund falt vekk som aktuelt alternativ da operatørselskapene en etter en valgte Stavanger som utgangspunkt for letevirksomheten. Aker etablerte seg i stedet i Tananger i Sola kommune. På Norsco-basen ble Shell, Amoco-Noco og Conoco de første kundene.

Stavanger kommune var likevel langt fra passive. Rettedal sto på for å få fart i kommunal boligbygging for å tilfredsstille oljeleternes boligbehov. Kommunen utarbeidet etterhvert en bevisst boligpolitikk i forhold til oljeselskapene. Det ble arbeidet med tilrettelegging av industriarealer på lengre sikt. Da oljevirkosomheten skjøt fart på begynnelsen av 1970-tallet sto kommunen bedre rustet til å ta i mot. Da var Dusavik og Forusområdet regulert for industriformål og Jåttåvågen ble tatt i bruk «midlertidig».

Selv om Stavanger kommune ikke hadde noen bevisst «oljepolitikk» i årene 1965-1970, var de initiativ privatpersoner og kommunens ledelse tok overfor oljeselskapene viktige for de første lokaliseringene. Skipsreder Smedvig og Stavanger kommune, med Arne Rettedal i spissen, sin ekspeditte holdning fikk i flere tilfeller vektskålen til å tippe til fordel for Stavanger. Hvor avgjørende de første etableringene av basekontorer skulle bli for den videre veksten i oljevirkosomheten i Stavangerområdet, særlig på 1970-tallet, visste man lite om før Ekofiskfunnet. Det er imidlertid klart at Stavanger hadde skaffet seg et fortrinn fremfor andre norske byer.

Kilde: Nødland og Harstad, 1983

Grafikk: Ellen Jepson

- ¹ Dette avsnittet bygger på Harstads og Nødlands arbeidsnotat nr. 3 fra 1983, Industrietvikling i Rogaland i oljealderen.
- ² Ibid.
- ³ Nerheim, G., Jøssang, L.G., Utne, B.S., 1995, "I vekst og forandring, Rosenberg Verft 100 år, 1896 - 1996"
- ⁴ Ibid.
- ⁵ Næringsrådets arkiv mappe 26.
- ⁶ Stavanger Morgenavis 01.02.66. Næringslivet i Stavanger har omstilt seg etter tidens krav.
- ⁷ Arne Rettedal i brev til direktør Knut Holm. Ordførerens korrespondansearkiv 1973.
- ⁸ Ward Dunn, Phillips Petroleum Company i brev til Bartlesville office 21.08.62. S. Kvendseths arkiv.
- ⁹ Trygve Lie i brev til Ward Dunn, Phillips Petroleum Company 17.07.63. S. Kvendseths arkiv
- ¹⁰ Norsk oljehistorie. 1993. bind 1, s. 84.
- ¹¹ Hetland kommune ble fra 1965 en del av Stavanger
- ¹² Muntlig opplysning fra K.B. Knutsen som i 1963 var rådmann i Hetland Kommune, 13.03.92.
- ¹³ Norsk oljehistorie. 1993. bind 1. s. 84.
- ¹⁴ Hamilton, Adrian. 1986. s.38.
- ¹⁵ Areklett og Ryggvik. Industripolitiske valg: Hvem skulle drive oljevirksomheten? s. 12.
- ¹⁶ Essos arkiv i Stavanger. Box no P-4173. North Sea Operators Committee. De gruppene som etablerte seg i Stavanger mellom 1965 og 1970, var Esso i 1965, Phillips i 1965-66, Petronord og Amoco-Noco i 1967 og Shell i 1968. Gulf og Caltex som ikke var operatører, nøyde seg ennå en stund med Oslo-kontorene.
- ¹⁷ Norsk oljehistorie. 1993. bind 1, s. 95.
- ¹⁸ K.B. Knutsen muntlig opplysning til K.Ø.Gjerde 30.01.92
- ¹⁹ ibid.
- ²⁰ Administrasjonen i Stavanger kommune var i 1965 organisert som en tre-rådmannsordning, med finansrådmann overordnet tekniskrådmann og sosialrådmann. I 1965 var Andreas Cappelen finansrådmann i Stavanger. 1. september 1967 ble denne stillingen overtatt av Konrad B. Knutsen. Knutsen satt som finansrådmann frem til 1974, og han ble etterfulgt av Hall Guttelvik. Teknisk rådmann i Stavanger i 1965 var Konrad B.Knutsen, og stillingen ble overtatt av Bernt Svihus i 1967 da Knutsen overtok som finansrådmann. Sosialrådmann i hele perioden var Torgils Våge.
- ²¹ Stoffet til de følgende avsnitt er hentet fra boka "Partiet og politikken. Stavanger Høyre 1883-1983", fra kapitlet "Fra opposisjon til borgerlig flertallstyre 1965-1983", av Bernhard Johannessen.
- ²² Leif Larsen, Arbeiderpartiet, var medlem av formannskapet i Stavanger fra 1965-1967, og ordfører fra 1967-1972.
- ²³ Stavanger Morgenavis 26.11.65. *10 000 kroner til et samarbeidsorgan...*
- ²⁴ Rogalands Næringsråds årsmelding 1976.
- ²⁵ Nerheim, G og Utne, B. 1990. Under samme stjerne. s. 179.
- ²⁶ Nordby, Trond. 1985. Storting og regjering 1945-1985.
- ²⁷ Betraktningene er hentet fra Tom Hetlands artikkel om Arne Rettedal. Stav. Aftenblad 23.03.91
- ²⁸ Næss (red) 1983. s. 255
- ²⁹ Ibid.
- ³⁰ Nerheim, G. 1990. Under samme stjerne. s. 180-181.
- ³¹ Per Barkved muntlig opplysning til K.Ø. Gjerde 13.01.92
- ³² Opplysningene er hentet fra Stav. Aftenblad 12.02.77, *Torolf Smedvig er 60 år*, og Rogaland Avis 15.02.77, *En bypatriot fyller 60 år*.
- ³³ Brev datert 04.01.65 av R.J.Loeffler. Essos arkiv. Box 4173 mappe 6-41.
- ³⁴ Ibid.
- ³⁵ Ibid.
- ³⁶ Shell er verdens nest største oljeselskap etter Exxon. Hovedkontorene ligger i Haag og London.
- ³⁷ Stavanger Morgenavis 01.07.65. Så gikk startskuddet...
- ³⁸ Byggekontrakt undertegnet 09.12.65. Stavanger Morgenavis 10.12.65. Kontrakt for Shell i Sola.